

УДК 330.101.8

В. В. Сільченко*Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара***ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ І НАСЛІДКИ ВПРОВАДЖЕННЯ
ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ**

У статті досліджено суть і роль іноземних інвестицій, узагальнено особливості їх використання, визначено основні наслідки впровадження іноземного капіталу.

Ключові слова: інвестиції, іноземний капітал, прямі інвестиції, портфельні інвестиції.

Актуальність проблеми. Особливу роль для економіки перехідного періоду відіграють прямі іноземні інвестиції, оскільки вони не лише компенсують недолік власних інвестиційних ресурсів, але й стимулюють передачу новітніх технологій, прогресивного досвіду управління і сприяють виходу країни на міжнародні ринки. Стрімке зростання економік деяких країн Центральної і Східної Європи пов'язують саме із залученням іноземного капіталу.

Будь-яка країна, що розвивається, будучи складовою частиною світового господарства, бере участь у всіх процесах, що протікають в ньому, у тому числі, в міжнародній міграції капіталу, як його імпортер (країна приймає, ввозить капітал), так і його експортер (країна, що вивозить капітал).

З питання залучення іноземного капіталу існують протилежні точки зору. Перша – схвалює залучення іноземного капіталу максимальною мірою, знімаючи при цьому всі бар'єри і обмеження, а друга – стверджує, що іноземні інвестиції при їх необмеженому і нерегульованому припливі в економіку приймаючої країни містять в собі небезпеку втрати реципієнтом національної, економічної, а слідом за нею, можливо, і політичної незалежності.

На практиці істина знаходиться посередині, і її суть полягає в тому, що міжнародна міграція капіталу — це загальносвітовий процес, коли капітал, перетікаючи з країни в країну, «вирушає» і «приходить», а будь-яка країна є учасницею процесу міжнародної міграції капіталу. Тому іноземні інвестиції можна і потрібно залучати в економіку кожної країни.

Проте, залучаючи іноземні інвестиції, держава повинна контролювати і регулювати цей процес. Наприклад, не слід допускати іноземний капітал в деякі стратегічно важливі галузі оборонно-промислового комплексу, не слід забувати і про завдання підтримки вітчизняного бізнесу, його конкурентоспроможності та ін.

Аналіз останніх наукових досліджень. У наукових публікаціях українських і зарубіжних авторів достатньо широко висвітлені результати досліджень іноземної інвестиційної діяльності, зокрема форми міжнародного співробітництва та перспективи його розвитку, вплив іноземного капіталу на економіку країни-реципієнта, проблеми створення сприятливого інвестиційного клімату в країні та регіонах, регулювання іноземної інвестиційної діяльності.

Серед наукових праць, присвячених зазначеним проблемам, слід виділити дослідження вітчизняних вчених: І. О. Бланка, В. М. Гейця, М. С. Герасимчука, А.Ф. Гойка, В. І. Губенка, Я. А. Жаліла, А. М. Кандиби, С. М. Кваші, А. І. Лукінова, Л. В. Молдаван, С. В. Мочерного, С. І. Пирожкова, С. І. Соколенка, А. І. Сухорукова, В. М. Трегобчука, А. С. Філіпенка, А. Е. Юзефовича.

Серед зарубіжних науковців необхідно відзначити праці Є. В. Балацького, В.Б. Буглая, А. С. Булатова, Р. Вернона, Ч. Кіндельбергера, В. М. Коллонтай, В. Леонтьєва, М. М. Лівенцева, С. Ліндера, П. Мозіаса, Б. Оліна, М. Портера, В. Є. Рибалкіна, С. Робока, П. Самуельсона, К. Сіммондса, Л. Уелса, І. П. Фамінського, Е. Хекшера.

Однак ряд теоретичних і практичних питань щодо цієї проблеми, насамперед сучасні тенденції руху іноземного капіталу, особливості форм і напрямів його використання в національних економіках, роль прямих іноземних інвестицій в умовах глобалізації, все ще залишаються недостатньо вивченими.

Виходячи з вищезгаданого, вивчення особливостей впровадження іноземного капіталу і відповідних наслідків є не лише актуальним, але і невідкладно необхідним.

Мета дослідження. Метою роботи є дослідження суті і ролі іноземних інвестицій, узагальнення особливостей і визначення основних наслідків швидкого зростання обсягів іноземного інвестування в економіці країн, які розвиваються.

Основні результати дослідження. Економічний сенс залучення іноземного капіталу полягає в тому, що разом з ним в національну економіку приходять нові технології і форми організації виробництва і бізнесу, які забезпечують принципово інший і більш значущий економічний ефект порівняно з можливостями вітчизняного підприємництва. Це головний факт, який слугує підставою при ухваленні рішення про відкриття національних кордонів для масового припливу зарубіжних капіталів [1].

У світовій практиці виділяють три основні форми зарубіжного інвестування:

1. Прямі або реальні інвестиції (розміщення капіталу в промисловість, торгівлю, сферу послуг, безпосередньо в підприємства). Ця форма вкладень дає інвестору безпосереднє право власності на коштовні папери або майно і контроль над ними.

2. Портфельні або фінансові інвестиції (інвестиції в іноземні акції, облігації і інші коштовні папери). Портфельні інвестиції – основне джерело коштів для фінансування акцій, що випускаються підприємствами, великими корпораціями і приватними банками. Посередниками ж при зарубіжних портфельних інвестиціях в основному виступають інвестиційні банки (посередницькі організації на ринку коштовних паперів, що займаються фінансуванням довгострокових вкладень).

3. Інші інвестиції (середньострокові і довгострокові міжнародні кредити і позики позикового капіталу промисловим і торговельним корпораціям, банкам і іншим фінансовим установам) [2].

Зарубіжні інвестиції відіграють велику роль в економіці будь-якої держави незалежно від рівня його економічного розвитку, сприяють економічному зростанню приймаючої економіки на основі ефективнішого використання національних ресурсів.

Можна виділити два канали здобуття позитивного ефекту від впровадження в економіку іноземних інвестицій, а саме:

1) вихід зарубіжних фірм на національний ринок веде до заміщення або витіснення менш ефективних національних компаній, що приводить до перерозподілу внутрішніх ресурсів між більш і менш рентабельними компаніями і спонукає до зростання середнього рівня продуктивності праці і середньодушових доходів в приймаючій країні;

2) другий канал ефективності іноземних інвестицій пов'язаний із зростанням конкуренції на місцевих ринках за рахунок зарубіжних компаній. Діяльність останніх спонукає національні фірми працювати ефективніше. Аналогічним чином діяльність зарубіжних фірм сприяє швидшій передачі нової і передової технології і вдосконаленій практики менеджменту місцевим фірмам на основі вертикально інтегрованих зв'язків і показового (або демонстраційного) ефекту [3].

Дослідження з виявлення ефекту зарубіжних інвестицій на економічний розвиток приймаючої країни встановили, що іноземні інвестиції можуть збільшувати обсяг сукупного капіталу, а отже, сприяти економічному зростанню. Проте необхідно, щоб зарубіжні інвестиції не витіснили національний капітал внаслідок зростання конкуренції на ринках. Слід зазначити, що внесок в збільшення економічного зростання можливий лише в умовах наявності зв'язку між інвестиціями і рівнем кваліфікації трудових ресурсів.

Іноземні інвестиції – основний канал передачі передової технології. Проникнення технологій розглядається як процес, в якому знання і технічний досвід поширюється і сприймається всією економікою в цілому; він охоплює заходи, вжиті на рівні фірми або організації для того, щоб експлуатувати економічні вигоди інновацій [4]. Цей процес не можна зводити до впровадження нових машин в існуючу фірму або використання нею нових проміжних продуктів. Він передбачає реорганізацію її роботи, реконструкцію цехів, поліпшення управління, розробку нових продуктів і маркетингу, збільшення інвестицій в нематеріальні активи [5].

Розрізняють два види проникнення технологій: не вбудоване і вбудоване в обладнання. Перше означає передачу знань, технічного досвіду і технологій засобами, що не обов'язково вимагають придбання машин і устаткування, яке несе нові технології [6]. Проникнення вбудованих технологій – це впровадження в виробничі процеси машин, устаткування і комплектуючих, які містять нові технології.

Поряд з позитивними ефектами іноземних інвестицій в економіці приймаючої країни існують і потенційні негативні ефекти [7]. По-перше, збільшення залежності країни від іноземного капіталу. Це досить серйозна політична і економічна проблема, оскільки збільшення іноземного капіталу поступово призводить до того, що його власники можуть нав'язати країні не лише економічне, але і ряд політичних рішень, які йдуть врозріз з інтересами більшості населення країни. З цією метою держава не повинна допустити домінування іноземного капіталу в національній економіці, а також активно стимулювати розвиток національних підприємств всіх форм власності.

По-друге, підвищується рівень конкуренції на ринку. Прихід іноземного капіталу у вигляді іноземних компаній і корпорацій може дуже негативно позначитися на рівні конкуренції на внутрішньому національному ринку. Тому іноземний капітал у вигляді окремих компаній або корпорацій, банків тощо, повинен приходити в країну поступово у міру створення об'єктивних і суб'єктивних умов для їх діяльності, щоб не завдати шкоди національному ринковому господарству.

Дослідження особливостей іноземного інвестування показують, що іноземні інвестиції мають позитивні і негативні характеристики для країн-реципієнтів і країн-резидентів (табл. 1) [8].

Таким чином, інвестиції є невід'ємною частиною сучасних економічних стосунків, які постійно розвиваються. При цьому важливою особливістю інвестиційної діяльності можна вважати можливість забезпечення з її допомогою стійкого розвитку різних галузей господарства, і, кінець кінцем, всій життєдіяльності суспільства – як для країн-донорів, так і країн-реципієнтів.

Таблиця 1

Вплив іноземних інвестицій на економіку країн-експортерів і країн-імпортерів			
Країна-резидент-експортер		Країна-реципієнт-імпортер	
Переваги	Недоліки	Переваги	Недоліки
- зростання прибутку інвестицій за рахунок перерозподілу капіталу усередині країни в більш прибуткові за кордоном; - збільшення експорту товарів, устаткування, технологій, що повинне стимулювати виробничий процес; - стимулювання інноваційного процесу	- високий ступінь ризику; - зниження темпів вітчизняного виробництва; - міграція робочої сили; - уповільнення темпів економічного зростання і розвитку країни через переміщення капіталу за кордон	- стимулювання темпів зростання національної економіки; - вступ сучасних технологій, техніки, устаткування; - створення додаткових робочих місць; - поява сильнішої конкуренції усередині країни	- прибуток інвестора - частина ВВП (надходить в країну-резидента, знижуючи темпи економічного зростання країни-реципієнта); - поява нових технічних засобів, технологій; - небезпека демпінгу; - заборона інноваційного процесу; - недостатня конкурентоспроможність призводить до розорення національних товаровиробників

Забезпечення сприятливого інвестиційного клімату в Україні залишається питанням стратегічної важливості, від реалізації якого залежать динаміка соціально-економічного розвитку і можливість модернізації на цій основі національної економіки. Щорічний приріст іноземного капіталу в економіку України, починаючи з 1995 по 2009 р.р., наведено в табл. 2 [9].

Таблиця 2

Динаміка прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в Україну за 1995-2009 рр. (млн дол. США)

Показник	На 1 січня							
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
ПІІ	483,5	896,9	1438,2	2063,6	2810,7	3281,8	3875	4555,3
Темп приросту, %	-	85,50	60,35	43,48	36,20	16,76	18,08	17,56

Продовження табл. 2

Показник	На 1 січня						
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
ПІІ	5472,8	6794,4	9047	16375,2	21186	29489,4	35723,4
Темп приросту, %	20,14	24,15	33,15	81,00	29,38	39,19	21,14

Обсяг прямих іноземних інвестицій на одного жителя України за підсумками 2008 р. зріс з 94 дол. США в 2001 р. до 775,3 дол. США, загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, упродовженні в Україну, склав 35723,4 млн дол. США, що на 21,14% більше обсягу інвестицій на початок 2008 р.

Незважаючи на спад темпів приросту прямих іноземних інвестицій в економіку України в третьому четвертому кварталі 2008 р. після порівняння з першим півріччям, протягом 2008 р. спостерігалася тенденція до нарощування обсягів прямих іноземних інвестицій. Спад приросту іноземних інвестицій пояснюється впливом світової фінансово-економічної кризи на рух капіталу, а також курсовою різницею, яка виникла у зв'язку з девальвацією офіційного курсу гривні до долара США і склала – 3,9 дол. США. Усі ці чинники істотно вплинули на загальний показник припливу прямих іноземних інвестицій.

Існує тенденція, коли іноземні інвестори в основному вкладають кошти в галузі з швидким оборотом капіталу або в невиробничий сектор, в тому числі у фінансову сферу і придбання нерухомості.

У 2008 р. єдиним видом економічної діяльності, де спостерігався відтік капіталу, а саме 2,4 млрд дол. США, були операції з нерухомим майном, що свідчить про збільшення інтересу українських інвесторів до нерухомості за кордоном.

Приріст іноземного капіталу в 2008 р. спостерігався на підприємствах, які здійснюють фінансову діяльність, і склав 2285,7 млн дол. США. Оренда, інжиніринг, і надання послуг підприємцям мали приріст іноземного капіталу, що дорівнює 901,4 млн дол. США. Торгівля, ремонт автомобілів, побутових пристроїв, предметів особистого вжитку – 646,3 млн дол. США, будівництво – 421,1 млн дол. США, а також на підприємства переробної промисловості мали приріст 115 млн дол. США.

Аналізуючи статистичні дані щодо напрямів вкладання іноземних інвестицій в економіку України, слід зазначити, що велика їх частина направляється в промисловість (22,6%), в т.ч. переробну (19,4%), фінансову сферу (20%). Це тенденція сприяє підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, оскільки інвестиції спрямовується на оновлення основних фондів і впровадження нових технологій виробництва.

Серед галузей переробної промисловості понад усе зросли обсяги прямих іноземних інвестицій у виробництво іншої неметалічної мінеральної продукції (на 370,6 млн дол.), харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів (на 292,0 млн дол.), металургійне виробництво і виробництво готових металевих виробів (на 245,1 млн дол.), в хімічну і нафтохімічну промисловість (на 181,9 млн дол.).

Інвестиції надійшли з 123 країн світу, при цьому на 10 з них припало 83% їх загального обсягу. До десятки найбільших країн-інвесторів входять: Кіпр – 5 млрд 941,8 млн дол., Німеччина – 5 млрд 917,9 млн дол., Нідерланди – 2 млрд 511,2 млн дол., Австрія - 2 млрд 75,2 млн дол., Об'єднане Королівство - 1 млрд 968,8 млн дол., Російська Федерація - 1 млрд 462,2 млн дол., Сполучені Штати Америки - 1 млрд 436,8 млн дол., Франція - 1 млрд 46,2 млн дол., Британські Віргінські острови - 1 млрд 45,7 млн дол. і Швейцарія - 1 млрд 6,6 млн дол.

Про наявність прямих іноземних інвестицій звітувало 15,4 тис. підприємств України. Серед регіонів провідні місця за обсягами інвестицій займають Київ – 9 млрд 496,7 млн дол. (55,703 тис. підприємств і 32,2% обсягу іноземного капіталу в економіку країни), Дніпропетровська область – 2 млрд 924,2 млн дол. (881 і 9,9%), Харківська – 1 млрд 281,9 млн дол. (654 і 4,3%), Донецька - 1 млрд 406,8 млн дол. (429 і 4,8%), Київська - 1 млрд 78,5 млн дол. (742 і 3,7%) і Одеська області - 892,1 млн дол. (861 і 3,0%) [10].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Результати участі країни в міжнародній інвестиційній діяльності свідчать, що Україна залишається привабливою для залучення іноземних інвестицій, проте вона недостатньо інтегрована у світове господарство, а порушення макроекономічної стабільності на зовнішніх ринках має негативні наслідки щодо внутрішніх економічних, соціальних та політичних процесів в країні.

Своїм впливом на національну економіку іноземний капітал може викликати неоднозначні дії. З одного боку, при правильному використанні іноземних інвестицій країна швидше долає кризу, інтегрується у світову економіку, з іншого – залучення іноземного капіталу накладає певні зобов'язання, створює різні форми залежності країни-позичальника від кредитора. Через цю причину багато країн віддають перевагу, перш за все, інвестиціям у вигляді технічної допомоги, спрямованої на поглиблення використання власних ресурсів, підвищення кваліфікації національних кадрів і т. ін.

Незважаючи на стабільне розширення інвестиційного попиту, на сьогоднішній день в Україні склалася ситуація, за якої найпривабливішими для вкладення коштів іноземних інвесторів є такі види економічної діяльності, які не належать до високотехнологічних і не є основними чинниками інноваційного розвитку країни.

Відновлення інвестиційної діяльності в країні і перехід до економічного зростання — складна, багатопланова проблема, що потребує об'єднання зусиль всіх учасників цього процесу на чолі з державою.

Бібліографічні посилання і примітки

1. Балацкий Е. Иностранные инвестиции и экономический рост: теория и практика исследования / Е. Балацкий, Р. Павличенко // Мировая экономика и международные отношения. – 2002. – № 1. – С. 52.
2. Инвестиции / Г. П. Подшиваленко, Н. И. Лахметкина, М. В. Макарова. – М.: КноРус. – 2007. – С. 39.
3. Костюнина Г. М. Международная практика регулирования иностранных инвестиций / Г. М. Костюнина, Ливенцев Н. И. М., 2001. – С. 6.
4. Ступницький О. Транснаціоналізація науково-технічної політики в умовах посилення міжнародної економічної взаємозалежності: монографія / О. Ступницький. – К.: Київський університет, 2001. – 243 с. [С. 33].
5. Дучинська Н.І. Нагромадження капіталу в умовах трансформації економіки України: монографія / Н.І. Дучинська. – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 400 с.
6. Ступницький О. Транснаціоналізація науково-технічної політики в умовах посилення міжнародної економічної взаємозалежності: монографія / О. Ступницький. – К.: Київський університет, 2001. – 243 с. [С. 35].
7. Правик Ю.М. Дослідження динаміки розвитку міжнародних інвестиційних процесів / Ю. М. Правик // Фондовый рынок. – 2006. – №36. – С. 33.
8. Гуткевич С. А. Условья привлечения иностранных инвестиций в экономику Украины / С. А. Гуткевич: Режим доступа: www.nam.kiev.ua/ape/n_01_5-6/Gytkevih
9. Государственный комитет статистики Украины [Электронный ресурс] // Режим доступа: ukrstat.gov.ua
10. Чистый приток прямых иностранных инвестиций в Украину [Электронный ресурс] // Режим доступа: http://bin.com.ua/templates/analitic_article.shtml

Надійшла до редколегії 03.07.2009.

Сильченко В. В.

ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ И ПОСЛЕДСТВИЯ
ВНЕДРЕНИЯ ИНОСТРАННОГО КАПИТАЛА

В статье исследовано суть и роль иностранных инвестиций, обобщены особенности их использования, определены основные последствия внедрения иностранного капитала.

Ключевые слова: инвестиции, иностранный капитал, прямые инвестиции, портфельные инвестиции.

Silchenko V. V.

FEATURES OF THE USE AND CONSEQUENCES OF INTRODUCTION
OF FOREIGN CAPITAL

In the article investigational essence and role of foreign investments, the features of their use are generalized, certainly basic consequences of introduction of foreign capital.

Keywords: investments, foreign capital, direct investments, portfolio investments.